

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ПРАКТИЧНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Світлана Дерба

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української філології для іноземних громадян ННІ філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2906-0344
e-mail: s.derba@knu.ua

Наталія Ніколаєва

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології для іноземних громадян ННІ філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0003-6798-2221
e-mail: n.nikolaieva@knu.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню формування комунікативної компетентності іноземних студентів на практичних заняттях з української мови в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Викладачі мають сформувати навички вільного спілкування на різноманітні побутові теми, а надалі з метою професійного й особистісного розвитку інокомунікантів. Автори статті проаналізували велику кількість наукових досліджень з проблеми формування комунікативної компетентності як частини міжкультурної комунікації. Окреслили умови, яких викладачеві варто дотримуватися під час удосконалення вміння спілкуватися, а також навели основні лінгводидактичні принципи формування комунікативної компетентності.

У розвідці автори зазначають умови успішного формування комунікативної компетентності: потрібно враховувати психолого-вікові особливості іноземного студента; варто розуміти сприятливі соціальні умови й ступінь адаптації здобувача; викладач має володіти високими методичними навичками та професійною майстерністю; підвищення рівня мотивації студента-іноземця під час вивчення української мови й активізація самостійної навчальної діяльності; застосування інноваційних прийомів навчання.

Описано досвід викладання дисципліни «Практичний курс української мови» в четвертому семестрі бакалаврської філологічної освітньої програми «Українська мова та переклад (для іноземців)» на кафедрі української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автори описують зміст трьох основних модулів робочої програми, а також способи поєднання граматичного й лексичного матеріалу, яким чином варто враховувати національні чи суспільні відмінності здобувачів, як необхідно організувати самостійну роботу іноземних студентів.

Зроблено висновок, що сформована на високому рівні комунікативна компетентність іноземного студента дасть йому змогу проявити себе в професійному розвитку, налагоджувати ділові й товариські контакти.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікативна компетентність, українська мова як іноземна, принципи й умови, практичний курс.

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS IN A PRACTICAL COURSE OF UKRAINIAN LANGUAGE

Svitlana Derba

*Candidate of Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2906-0344
e-mail: s.derba@knu.ua*

Natalia Nikolayeva

*Candidate of Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0003-6798-2221
e-mail: n.nikolaieva@knu.ua*

Abstract. *The article is devoted to the study of the formation of communicative competence of foreign students in practical classes of the Ukrainian language at Taras Shevchenko National University of Kyiv. Teachers have to form the skills of fluent communication on various everyday topics, and further on, for the purpose of professional and personal development of foreign communicators. The authors of the article have analyzed a large number of scientific studies on the problem of forming communicative competence as part of intercultural communication. The conditions that a teacher should follow when improving communication skills are outlined, and the main linguodidactic principles of communicative competence formation are presented.*

The authors point out the conditions necessary for the successful formation of communicative competence: it is necessary to take into account the psychological and age characteristics of a foreign student; it is also necessary to understand the favorable social conditions and the degree of adaptation of the applicant; the teacher should have high methodological skills and professional skills; increasing the level of motivation of a foreign student in learning Ukrainian and activating independent learning activities; application of innovative teaching methods.

The article describes the experience of teaching the discipline "Practical Course of the Ukrainian Language" in the fourth semester of the bachelor's philological educational program "Ukrainian Language and Translation (for Foreigners)" at the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens of the Educational and Research Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv. The authors describe the content of the three main modules of the curriculum, as well as ways to combine grammatical and lexical material, how to take into account national or social differences of students, and how to organize independent work of foreign students.

It is concluded that the high-level communicative competence of a foreign student will allow him or her to prove himself or herself in professional development, and will provide an opportunity to establish business and social contacts.

Key words: *intercultural communication, communicative competence, Ukrainian as a foreign language, principles and conditions, practical course.*

Постановка проблеми. Нині ми спостерігаємо нестримне міжнародне зацікавлення українською мовою, відкриття суботніх шкіл закордоном, різноманітних курсів, клубів, літніх шкіл з вивчення мови України. Варто згадати про іноземних студентів, які вивчають українську. Саме вільне володіння іноземними студентами українською

мовою забезпечує можливості для створення ділових, професійних і культурних контактів, залучає їх до світової культури, загальнолюдських цінностей. Головною метою вивчення української мови є оволодіння нею як засобом комунікації [1, с. 47]. Саме такий аспект і зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета і завдання статті. Метою розробки є виявлення лінгводидактичних основ викладання на практичному курсі української мови іноземним студентам-філологам.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблемою формування комунікативної компетентності опікуються представники різноманітних міжнародних організацій (наприклад, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Міжнародний департамент стандартів, Рада Європи та ін.). Ми можемо стверджувати, що ця проблема й досі не вирішена, оскільки ще не створено навчальну базу матеріалів у достатній кількості для формування в іноземних громадян високого рівня комунікативної компетентності (на всіх рівнях володіння (від A1 – до C2)). Власне, викладачі кафедри української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка намагаються заповнити власними розробками цю прогалину. Так, за останній рік навчальні посібники викладачів передані до різноманітних закордонних закладів. Наприклад, поповнено бібліотеки в FAU Erlangen-Nurnberg, Стокгольмському університеті (Швеція), Ягеллонському університеті (Польща), різноманітних посольствах тощо.

Принципи формування комунікативної компетентності досліджували й досліджують як закордонні, так і вітчизняні науковці. Одні з них є прихильниками теорії мовленнєвого спілкування (Л. Виготський, О. Мудрик, М. Ночевник), інші вважають комунікацію різновидом людської діяльності загалом, мовленнєвою діяльністю поряд із трудовою, правовою, пізнавальною тощо [1, с. 47]. Ми дотримуємося такого визначення комунікативної компетентності – це здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з навколишніми людьми, певної сукупності знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину й коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера в процесі спілкування [1, с. 47].

С. Костюк у праці «Міжкультурна комунікація студентів-іноземців: система компетентностей» стверджує, що в процесі навчання студентів-іноземців української мови необхідно формувати комунікативну,

мовну (лінгвістичну), мовленнєву та міжкультурну компетентності задля становлення міжкультурної особистості, здатної до успішної діяльності з представниками інших лінгвокультурних спільнот [2, с. 202]. На міжкультурному компоненті комунікативної компетентності акцентує свою увагу О. Драгомирецька. Вона стверджує, що комунікація є елементом культури; а саме від культури до культури різняться засіб спілкування між людьми. У культурі відображається ідентичність нації, яку вона успадковує через покоління. Завдяки культурі відбувається активний процес визначення й перевизначення особистості через комунікацію [3, с. 95]. Також є роботи з розвитку комунікативної компетентності іноземних студентів у різних професіях, наприклад, Маріанна Князів детально описує методи формування цієї компетентності в університетах будівництва та архітектури [4].

Науковиця Зінаїда Бакум витлумачує комунікативну компетентність як спеціальні знання стилів і типів мовлення, їх доцільне використання в різних видах мовленнєвої діяльності, уміння співвідносити мовні засоби із цілями й умовами спілкування, вибудовувати спілкування з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови [5, с. 205].

Не варто забувати, що в момент контакту представників різних культур за умови незнання базових принципів міжкультурної комунікації неминуче виникають непорозуміння й складності в спілкуванні та конфлікти, тому необхідність розвитку крос-культурної (міжкультурної) компетенції є неодмінною умовою [6, с. 363].

Комунікативно орієнтоване навчання базується на системі принципів:

- колективної взаємодії – безперервне використання монологів (представлення власної думки чи розповіді), діалогів (викладач-студент, студент-студент) і полілогів (викладач-студенти, студент-студенти);
- індивідуалізації – мотивація студента, урахування його інтересів, емоційне наповнення занять;
- ситуативності – використання кейсів, які безпосередньо ґрунтуються на побутових і професійних ситуаціях;
- системності й функціональності – системне використання засвоєної та нової лек-

сики під час розв'язання кейсів, аудіювання, читання й письма;

– новизни – наявності системної зміни теми обговорення, відповідних до неї завдань і збільшення словникового запасу;

– оптимальності – добір доцільних методів і форм вивчення мови, які дають змогу успішно сформулювати комунікативну компетентність [7, с. 147].

На кафедрі української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка діє освітня програма «Українська мова та переклад (для іноземців)», у межах якої іноземні студенти опановують дисципліну «Практичний курс української мови» в четвертому семестрі, об'ємом у 7 кредитів (100 практичних годин, 110 години самостійної роботи). Загалом ця дисципліна є багатосеместровою (розрахована на 21 кредит) [8]. Мета дисципліни – досягнення студентами відповідного до вимог рівня володіння українською мовою, що передбачає опанування певних граматичних значень і структур їх вираження й лексико-тематичних полів української мови, а також розвиток і вдосконалення мовленнєвих навичок.

«Практичний курс української мови» є базовою фаховою дисципліною для іноземних студентів, що навчаються за спеціальністю «Українська мова та переклад (для іноземців)». Її предметом є лексико-граматична система сучасної української літературної мови, яка охоплює основні функціонально-семантичні категорії української мови та мовні засоби їх вираження, лексичні одиниці, співвіднесені з актуальними для спілкування тематико-ситуативними сферами, і синтагматичні зв'язки цих лексичних одиниць у мовленні. Дисципліна спрямовує студентів на розвиток і вдосконалення навичок усного (діалогічного й монологічного) та писемного мовлення у їх рецептивному й продуктивному типах для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

Для успішного формування комунікативної компетентності ми маємо дотримуватися певних умов:

– необхідно враховувати психолого-вікові особливості іноземного студента;

– також варто розуміти сприятливі соціальні умови й адаптацію здобувача;

– викладач має володіти високими методичними навичками та професійною майстерністю;

– підвищення рівня мотивації студента-іноземця під час вивчення української мови й активізація самостійної навчальної діяльності;

– застосування інноваційних прийомів навчання.

Під час вивчення цієї дисципліни в четвертому семестрі викладач пропонує три змістові модулі. До *першого* модуля входять такі теми:

1. Вираження порівняльних відношень у простому реченні. Порівняльні звороти зі сполучником *як*. Лексична тема «Література. Моя улюблена книга».

2. Вираження порівняльних відношень у складному реченні. Складнопідрядні порівняльні речення.

3. Способи вираження причини в простому реченні. Прийменники *через, завдяки*. Каузативні дієслова та словосполучення.

4. Складносурядні речення. Лексична тема «Дозвілля сучасної молоді».

5. Складнопідрядні речення причини зі сполучниками *бо, оскільки, адже, через те що, тому що, у зв'язку з тим що*. Лексична тема «Подорож Україною».

6. Конструкція зі сполучником *тому що*, яка має загальне причинно-наслідкове значення.

Другий модуль передбачає такі теми:

1. Вираження мети в простому реченні. Конструкції з прийменниками *по, заради, з метою, для*. Лексична тема «Мегаполіси світу».

2. Складнопідрядні речення мети зі сполучниками *щоб, аби, для того щоб, задля того щоб*. Трансформація складнопідрядного речення мети в просте з обставиною мети, вираженою прийменниково-відмінковою формою іменника, інфінітивом. Лексична тема «Світ професій. Фах, який я обрав».

3. Складнопідрядні речення допустові зі сполучниками *хоч (хоча), дарма що, незважаючи на те що*.

До *третього* модуля входять такі теми:

1. Обставини часу, виражені відмінковими й прийменниково-відмінковими формами іменників, дієприслівниками та дієприслівниковими зворотами. Дієприслівник. Дієприслівниковий зворот.

2. Вираження часових відношень у складному реченні. Вираження одночасності дій. Вираження послідовності дій. Вираження передування (дія головного речення передує дії підрядного). Види дієслова (узагальнення). Лексична тема «Сучасне кіно. Мій улюблений(а) актор(ка)».

3. Складнопідрядне речення з підрядним умови зі сполучником *якщо, коли* (реальна умова). Складнопідрядне речення з підрядним умови зі сполучником *якби* (ірреальна умова).

4. Заміна підрядної частини складного речення зі значенням часу, умови, причини, наслідку, підрядним допустовим дієприслівником, дієприслівниковим зворотом.

5. Вираження єднального, приєднувального, протиставного, зіставного пояснювального зв'язку в простому і складному реченні. Розділові, єднальні, протиставні сполучники. Лексична тема «Проблеми сучасного мегаполіса».

Можна побачити в наведених модулях поєднання граматичної системи української мови з лексичним матеріалом. Головним чином навчання відбувається на основі адаптованих текстів, які сприяють зацікавленню здобувача, ознайомлює його із сучасністю, культурою та традиціями України. На практичних заняттях ми використовуємо багато різних завдань і наочних матеріалів. Саме навчальні тексти є основним засобом опанування лексико-граматичним матеріалом, засобом формування комунікативних навичок. Наприклад, під час роботи з темою «Проблеми сучасного мегаполіса» іноземці студенти II курсу виконують передтекстові завдання, у яких знайомляться з новим лексичним і граматичним матеріалом, а після прочитання тексту виконують післятекстові завдання, які орієнтовані на засвоєння матеріалу та його відтворення під час обговорення, дискусії чи монологічного висловлювання. На практичних заняттях студенти вчаться проявляти комунікабельність, обізнаність із різних тем, самостійність. Викликає інтерес порівняння міст-мегаполісів представниками різних націй. Ми маємо на увазі, що для студентів, які приїхали з Пекіна, Київ не є мегаполісом, вони його таким не бачать. А ось для інших іноземних-студентів, що приїхали з невеличких міст, Київ є величезним мегаполісом, що може навіть викликати страх перед такою кількістю місцевих жителів.

Оволодіння мистецтвом комунікації є одним із ключів до успішного майбутнього, оскільки взаємодія між людьми в команді, уміння передавати думки й чути одне одного – це основи колективної праці та творчого співробітництва. У зв'язку з цим виникає необхідність упровадження заходів, що сприятимуть відновленню й удосконаленню навичок міжособистісної комунікації [9, с. 64]. Отже, головною метою практичного курсу української мови є здатність використання мовних одиниць і правил їх поєднання, формулювання граматично правильних конструкцій, продукування мовлення (висловлення, аргументування, підтримання розмови в різноманітних ситуаціях тощо). Надзвичайно важливо викладачеві формувати в студентів-іноземців уміння аналізувати мовні конструкції та логічно вибудовувати мовні зв'язки. При цьому варто пам'ятати, що не потрібно одразу виправляти помилки студента, оскільки він зупиниться й більше не продовжуватиме своє висловлювання через страх зробити ще більшу кількість помилок; доречніше буде дослухати до кінця, занотувавши собі помилки, а потім наочно показати їх і запропонувати разом виправити.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Таким чином, комунікативна компетентність має формуватися під час мовленнєвої взаємодії: аудіювання, говоріння, читання, письма як на практичних заняттях з української мови, так і під час самостійної роботи іноземних студентів, яку обов'язково має організувати викладач. Він має підібрати іноземним студентам тексти, які відповідають їхньому мовному рівню й індивідуальним інтересам, необхідно також урахувати національну належність і вік. Так, на початковому етапі тексти для самостійної (позааудиторної) роботи мають бути меншими за обсягом, розміром, кількістю слів, більш адаптованими, ніж аудиторні, і поступово вони мають ставати об'ємнішими (за аудиторні) [10, с. 77].

Отже, сформована на високому рівні комунікативна компетентність іноземного студента дасть йому змогу проявити себе в професійному розвитку, установлювати ділові й товариські контакти. Викладач має забезпечити студентів-іноземців необхідними навчальними матеріалами, дотриматися виконання вище перерахованих умов, використовувати правильні методи й прийоми з метою розвитку їхньої комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовіна О. О. Особливості формування комунікативної компетенції іноземних студентів. *Young Scientist*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 47–50.
2. Костюк С. С. Міжкультурна комунікація студентів-іноземців: система компетентностей. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2018. Вип. 2(1). С. 201–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2%281%29_29.
3. Драгомирецька О. О. Міжкультурний компонент комунікативної компетентності студентів-іноземців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 85. С. 94–99.
4. Князян М. Теоретичні засади та методи формування комунікативної компетентності іноземних студентів в університетах будівництва та архітектури. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 32. Том 1. С. 217–222.
5. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.
6. Федько О. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців у процесі вивчення української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 51. С. 363–366.
7. Марченко Н. В. Комунікативний метод навчання української мови як іноземної. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2022. Вип. 86. С. 146–150.
8. Українська мова та переклад (для іноземців) : освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2024. URL: https://drive.google.com/file/d/1KZvJb92NcjwzffC32_owPHLQ1I7hJtRp/view.
9. Рибалко Н., Михальченко К. Ігровий формат вивчення іноземної мови як ефективний засіб розвитку комунікативних навичок. *Причорноморські філологічні студії*. 2024. № 6. С. 62–68.
10. Дерба С. М., Любчевська-Сокур В. О. Організація самостійної (позааудиторної) роботи іноземних студентів під час вивчення української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2022. Вип. 16. С. 74–80.

REFERENCES

1. Vdovina, O. O. (2019). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii inozemnykh studentiv [Peculiarities of the formation of communicative competence of foreign students]. *Young Scientist*. № 5.1 (69.1). pp. 47–50 [in Ukrainian].
2. Kostiuk, S. S. (2018). Mizhkulturna komunikatsiia studentiv-inozemtsiv: systema kompetentnostei [Intercultural communication of foreign students: a system of competencies]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*. Vyp. 2(1). pp. 201–208. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2%281%29_29 [in Ukrainian].
3. Drahomyretska, O. O. (2022). Mizhkulturnyi komponent komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv-inozemtsiv [Intercultural component of communicative competence of foreign students]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 85. pp. 94–99 [in Ukrainian].
4. Kniazian, M. (2020). Teoretychni zasady ta metody formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv v universytetakh budivnytstva ta arkhitektury [Theoretical principles and methods of forming communicative competence of foreign students at universities of civil engineering and architecture]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 32. Vol. 1. pp. 217–222 [in Ukrainian].
5. Bakum, Z. P. (2008). Teoretyko-metodychni zasady navchannia fonetyky ukrainskoi movy v himnazii : Monohrafiia [Theoretical and methodological principles of teaching phonetics of the Ukrainian language in high school: Monograph]. Kryvyi Rih : Vydavnychiy dim. 338 p. [in Ukrainian].
6. Fedko, O. (2022). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii studentiv-inozemtsiv u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy [Formation of communicative competence of foreign students in the process of learning the Ukrainian language]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 51. pp. 363–366 [in Ukrainian].
7. Marchenko, N. V. (2022). Komunikatyvnyi metod navchannia ukrainskoi movy yak inozemnoi [Communicative method of teaching Ukrainian as a foreign language]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 86. pp. 146–150 [in Ukrainian].
8. Osvitno-profesiina prohrama «Ukrainska mova ta pereklad (dlia inozemtsiv)» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 035 Filolohiia. [Educational and professional program «Ukrainian language and translation (for foreigners)» of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 035 Philology. Taras Shevchenko National University of Kyiv]. 2024. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1KZvJb92NcjwzffC32_owPHLQ1I7hJtRp/view [in Ukrainian].
9. Rybalko, N. (2024). Mykhalchenko K. Ihrovyi format vyvchennia inozemnoi movy yak efektyvnyi zasib rozvytku komunikatyvnykh navychok [The game format of learning a foreign language as an effective means of developing communication skills.]. *Prychornomorski filolohichni studii*. № 6. pp. 62–68 [in Ukrainian].
10. Derba, S. M., Liubchevska-Sokur, V. O. (2022) Orhanizatsiia samostiinoi (pozaudytornoi) roboty inozemnykh studentiv pid chas vyvchennia ukrainskoi movy [Organization of independent (extracurricular) work of foreign students while studying the Ukrainian language]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*. Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I. Franka, Vyp. 16. pp. 74–80 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 16.04.2025

Дата прийняття статті: 28.04.2025

Опубліковано: 30.09.2025